

Олена Юріївна Андрощук,

кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, начальник відділення – головний науковий співробітник відділення підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації науково-дослідного відділу Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ВПЛИВ ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИХ І МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ НА ЇХ ПІДГОТОВКУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті на підставі аналізу наукової літератури та проведеного автором дослідження визначено, що вплив внутрішньоособистісних і міжособистісних конфліктів майбутніх офіцерів-прикордонників на їх підготовку до професійної діяльності може бути як негативним, так і позитивним. Надано деякі практичні рекомендації щодо конструктивного розв'язання конфліктів.

Ключові слова: внутрішньоособистісний конфлікт, міжособистісний конфлікт, майбутній офіцер-прикордонник.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Під час навчання у вищому військовому навчальному закладі у курсанта обов'язково виникають конфліктні ситуації через те, що він, залишивши звичне оточення, входить у нові для нього стосунки з новими людьми, проходить крізь низку випробувань, які іноді передбачають страждання, подолання фізичних та моральних труднощів тощо. У цей період курсант може перебувати у стані як внутрішньоособистісного, так і міжособистісного конфлікту. Необхідно враховувати цей елемент фахової підготовки курсанта та допомагати йому конструктивно вирішувати конфлікт, що має велике значення для того, щоб навчально-виховний процес відбувався належним чином.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблему

внутрішньоособистісних конфліктів вивчали Г. Дубчак [1], С. Чистяков [2] та ін. Позитивний і негативний вплив міжособистісних конфліктів на виконання спільної діяльності, міжособистісні відносини в колективі відзначають О. Єршов [3], О. Первишева [4] та ін.

Метою статті є визначення впливу внутрішньоособистісних і міжособистісних конфліктів майбутніх офіцерів-прикордонників на їх підготовку до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На сьогодні стало традиційним виокремлювати дві функції конфлікту – конструктивну та деструктивну, які тісно пов'язані відповідними способами регулювання протиріч. Однак такому підходу до оцінки цього феномена передувало уявлення про конфлікт як руйнівне явище. Указуючи на необхідність конкретної і диференційованої оцінки конфліктів, Л. Петровська пише: “Один та той самий конфлікт може бути деструктивним в одному відношенні і конструктивним в іншому, відігравати негативну роль на одному етапі розвитку, в одних конкретних обставинах та позитивну – на іншому етапі, в іншій конкретній ситуації” [5]. Отже, суть диференційованого підходу зводиться до такого: конфлікт може виконувати і конструктивну, і деструктивну роль залежно від ситуації, в якій він відбувається, та стадії його розвитку.

Вагомий внесок у дослідження суспільних конфліктів як самостійної проблемної галузі зробив Г. Зиммель. Висловлені ним ідеї стали основою сучасної конфліктології.

Г. Зиммель сконцентрував увагу, насамперед, на позитивних функціях конфлікту, не заперечуючи його негативних наслідків. Основною функцією конфлікту вважається те, що він сприяє появі і закріпленню групової ідентичності та підтримує границі групи із соціальним оточенням, а, отже, попереджує руйнування групи. Конфлікт устанавлює протиріччя, яке виникло, і тим самим пом'якшує або навіть знімає напруженість між його учасниками. Він надає можливість виявити ворожі почуття, що призводять до розриву відносин

між противниками, та таким чином попереджує руйнування групи через вибуття членів групи, які налаштовані вороже [6].

Здійснений автором аналіз спостережень за курсантськими підрозділами Національної академії Державної прикордонної служби України свідчить, що в юнацькому віці для особистості є характерним гостре емоційне сприйняття своїх особистих невдач. У цей період швидко змінюється самооцінка, самосвідомість, деякі особистісні властивості юнака, але в нього ще бракує життєвого досвіду для найбільш оптимальної оцінки та вирішення цих проблем. І, як результат, може виникнути внутрішньоособистісний конфлікт. Ситуація ускладнюється тим, що в цей період особистість набуває нового статусу, вступивши до вищого військового навчального закладу. Опитування курсантів свідчить, що найчастіше такі конфлікти провокуються протиріччями між уявленням про життєдіяльність у військовому закладі, яке виникло в юнаків, та реальністю; між первинними уявленнями про професію офіцера і тими уявленнями, що складаються в них у процесі навчання.

Зрозуміло, що в курсанта, який перебуває у стані внутрішньоособистісного конфлікту, знижується мотивація до навчальної та службової діяльності, погіршуються її об'єктивні показники, він більш орієнтований на свої внутрішні проблеми. Однак, цей конфлікт має й позитивне значення, оскільки дає поштовх для розвитку особистості курсанта, її вдосконалення. У результаті курсант усвідомлює свої недоліки, прагне усунути їх і досягти душевної рівноваги. У такий спосіб особистість самовдосконалюється та позбавляється внутрішнього напруження [2].

Отже, можна зробити висновок, що внутрішньоособистісний конфлікт сприяє формуванню соціально корисних рис особистості. Це позитивно впливає на формування “нової” людини під час здобуття нею професії військовослужбовця.

Міжособистісні конфлікти, як свідчить дослідження автора, також можуть мати позитивне значення. Було виявлено, що відсутність усяких зіткнень та розбіжностей у курсантському колективі є показником

несприятливого психологічного клімату. Це підтверджується і багатьма дослідженнями в інших середовищах. Наприклад, Т. Данькова вважає, що “для підтримання певного тону соціальної активності” у групі повинен бути якийсь “мінімум необхідної конфліктності” [7]. Як справедливо відзначає О. Єршов, “сила колективу не в “безконфліктності”, а в продуктивному, корисному для кожного його члена розв’язанні внутрішніх протиріч на шляху згуртування й успішного досягнення творчих та виховних цілей” [3]. Крім того, у конфліктах відбувається апробація поглядів і цінностей особистості, засвоюються норми поведінки та взаємини, формується і коректується життєва позиція.

Отже, проблема ефективності міжособистісного конфлікту не може бути вирішена абстрактно, його позитивна та негативна роль повинна бути визначена стосовно конкретного явища або конкретної людини. Через це виникає питання не про “корисність” або “деструктивність” “конфліктного” розвитку, а про практичне керування конфліктністю в інтересах курсанта і навчальної групи, відпрацювання педагогічних інструментів, які надають змогу збільшувати конструктивність конфлікту у навчально-виховному процесі.

О. Первишевою формулюється важливий висновок про необхідність педагогічного використання елементів виховання через конфлікт: “Система психолого-педагогічного впливу ... повинна будуватись з урахуванням особливостей функціонування конфліктів між однолітками та їхніми позитивними можливостями для становлення особистості в колективі” [4, с. 124]. Її дослідження підтверджує необхідність диференційованого підходу до міжособистісних конфліктів і цілеспрямованого використання їх педагогами для вирішення виховних завдань. Практика невтручання, якщо йдеться про ціннісні конфлікти, може призвести до “стереотипізації”, закріплення в особистому досвіді курсанта соціально неприйнятних способів самоствердження, заснованих на культурі сили та зневажливого ставленні до оточуючих. Установка на придушення або згладжування будь-яких конфліктів також є неефективною, оскільки позбавляє юнаків особистого досвіду

відстоювання свого погляду, свого “Я”, утвердження своїх цінностей, які визначають формування життєвої позиції.

Існують випадки, коли внутрішньоособистісний і міжособистісний конфлікти, що переживає особистість, знаходяться у взаємозв'язку. Курсант, який є частиною групи, відчуває потребу в контакті з нею як один із первинних психологічних імпульсів, що забезпечують виживання, хоча, звичайно, ця потреба не переживається ним весь час з однаковою інтенсивністю. Але, коли водночас з цією потребою він відчуває якусь особисту потребу, задля задоволення якої він має діяти всупереч інтеграції з групою, виникають труднощі.

У ситуації такого конфлікту потреб майбутній офіцер-прикордонник повинен бути здатним приймати ясне та певне рішення. Приймавши таке рішення, він або залишається в контакті, або відходить від нього. Він мусить тимчасово пожертвувати менш важливою потребою заради більш важливої, і так він і робить. Ні для нього, ні для оточуючих це не пов'язано зі значними наслідками. Якщо курсант не здатен до розрізнення та не може прийняти рішення або те рішення, що він приймає, його не задовольняє (особливо якщо в нього виникає внутрішньоособистісний конфлікт з цього приводу), то він не може ні повноцінно знаходитись у контакті, ні повноцінно відійти від нього. Це негативно позначається і на самому курсанті, і на людях, які його оточують. Такий курсант потребує допомоги з боку командира.

З викладеного вище можна зробити висновок, що конфлікт як феномен, який може виникнути в майбутніх офіцерів-прикордонників у будь-якій сприятливій для цього ситуації, може бути явищем позитивним (у певних умовах), що піддається не лише врегулюванню, але й керуванню. Майбутній офіцер-прикордонник, перебуваючи у стані конфлікту як із собою, так і з однолітками, може сам або за допомогою військового педагога чи психолога розв'язати цей конфлікт позитивно, вийти з нього оновленою людиною, набувши соціально корисних рис особистості. Відповідно, це позитивно позначиться на навчально-виховному процесі.

Висновки. Отже, внутрішньоособистісний та міжособистісний конфлікти, що виникають у майбутнього офіцера-прикордонника під час його підготовки до професійної діяльності, можуть впливати на цей процес як негативно, так і позитивно. Необхідно прагнути до того, щоб курсант намагався конструктивно розв'язувати будь-який конфлікт, вмів шукати позитивні сторони цього процесу. Тому завдання військових педагогів та психологів полягає у допомозі курсанту набути якомога більшого досвіду з цього питання, який буде сприяти адекватному включенню курсанта в нові для нього соціальні ситуації, його професійному і духовному зростанню.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямку автор вважає з'ясування гендерних відмінностей у розв'язанні внутрішньоособистісних та міжособистісних конфліктів майбутніми офіцерами-прикордонниками під час їх підготовки до професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Дубчак, Г. М. Внутрішньоособистісні конфлікти студентів у період навчання у вузі : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.01 / Дубчак Г. М. ; Чернівецький державний університет ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2000. – 226 с.
2. Чистяков, С. А. Внутрішньоособистісні конфлікти та особливості їх психопрофілактики і психокорекції у курсантів вищого військового навчального закладу : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.09 / Чистяков Сергій Аркадійович ; Національна академія Прикордонних військ України. – Хмельницький, 2003. – 238 с.
3. Ершов, А. А. Личность и коллектив (Межличностные конфликты в коллективе, их разрешение) / А. А. Ершов. – Л., 1976. – 321 с.
4. Первышева, Е. В. Межличностный конфликт как фактор социализации старших подростков : дисс. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 / Первышева Е. В. – М., 1989. – 221 с.
5. Петровская, Л. А. О понятийной схеме социально-психологического анализа конфликта / Л. А. Петровская // Теоретические и методические проблемы социальной психологии. – М. : Изд-во МГУ, 1977. – С. 137–139.

6. Степаненкова, В. М. “Борьба всех за всех”: Теория конфликта Георга Зиммеля [Электронный ресурс] / В. М. Степаненкова. – Режим доступа : <http://knowledge.isras.ru/sj/sj/sj3-4-99step.html>.

7. Данькова, Т. М. Некоторые аспекты производственных конфликтов на промышленных предприятиях / Т. М. Данькова // Материалы IV Всесоюзного съезда психологов. – Тбилиси, 1971. – С. 41–46.

Рецензент: кандидат психологічних наук Франчук Ю. В.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2013.

Андрощук Е. Ю. Влияние внутриличностных и межличностных конфликтов будущих офицеров-пограничников на их подготовку к профессиональной деятельности

В статье на основании анализа научной литературы и проведенного автором исследования определено, что влияние внутриличностных и межличностных конфликтов будущих офицеров-пограничников на их подготовку к профессиональной деятельности может быть как негативным, так и позитивным. Даны некоторые практические рекомендации по конструктивному решению конфликтов.

Ключевые слова: *внутриличностный конфликт, межличностный конфликт, будущий офицер-пограничник.*

Androshchuk O. Yu. Influence of intrapersonal and interpersonal conflicts of future officers-borderguards upon their training to professional activity

On the basis of analysis of scientific literature and author's research there has been established the fact that the influence of intrapersonal and interpersonal conflicts of future officers-borderguards upon their training to professional activity may be positive and negative as well. Some practical recommendations regarding constructive conflict management have been given.

Key words: *intrapersonal conflict, interpersonal conflict, future officer-borderguard.*